

В. А. Гуцал

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Л. А. КОВАЛЕНКО, І. С. ВІНОКУР: ШТРИХИ ТВОРЧОЇ СПІВПРАЦІ

Помітну роль в розбудові історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка зокрема його формальних інституцій, становленні наукового осередку та створенні колективу однодумців, в якому панувала атмосфера ширості, доброзичливості, демократичності взаємин та політичного лібералізму належить професорам Л.А. Коваленку та І.С. Винокуру.

На теренах Кам'яничини І.С. Винокур першим поставив питання створення археологічної експедиції. Основним помічником у цій справі був завідувач кафедри Л.А. Коваленко. Ще один напрям в їх науковому доробку стосується організації та розвитку краєзнавчого руху. Щоб поглибити даний напрямок у 1965 р., розпочалась активна робота із підготовки та проведення першої Подільської історико-краєзнавчої конференції. В подальшому вони, разом з деканом історичного факультету А.О. Копиловим, стали ініціаторами та організаторами цілого ряду краєзнавчих форумів.

Значним поштовхом у розвитку краєзнавства стала робота з написання історії міст і сіл Хмельницької області. Паралельно із цим на історичному факультеті у 1971 р. І.С. Винокуром і Л.А. Коваленком було створено редакційну раду «Історія міста», яка стала поглиблено займатися погодженням дати заснування м. Кам'янець-Подільського визначивши її кінцем XI-початком XII століть.

Вони співпрацювали не лише в науці, але і як педагогами та наставниками студентської молоді. За їх участі і активної підтримки на факультеті було створено археологічну лабораторію, кабінети історії та археології, бібліотеку історичної літератури та виставку об'ємних наочних посібників, що значно поліпшило можливість викладання багатьох предметів.

Ключові слова: Л.А. Коваленко, І.С. Винокур, Кам'янець-Подільський педінститут, історичний факультет, краєзнавство, конференція.

Велику роль в розбудові інституцій історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, у становленні наукового осередку (формування наукових шкіл) та у створенні колективу однодумців, в якому панувала атмосфера ширості, доброзичливості, демократичності взаємин та політичного лібералізму (поряд із деканом А.О. Копиловим) належить також завідувачам кафедр – загальної історії Л.А. Коваленку та історії СРСР і УРСР І.С. Винокуру. Їх наукова і громадська діяльність була предметом вивчення дослідників [1-10]. На їх честь проводились круглі столи та конференції, видавалися наукові збірники [2; 11-14]. Проте, досі їх особистісні стосунки, які варто вивести на загальний розгляд, як еталон людських взаємин, висвітлено недостатньо.

Влаштувавшись після закінчення Чернівецького університету у 1953 р. на посаду археолога Житомирського краєзнавчого музею, І.С. Винокур налагодив контакти з багатьох наукових питань, пов'язаних із історією (археологічні та краєзнавчі розвідки, публікації у пресі, підготовка лекцій тощо), з місцевими дослідниками. Особливо близькі стосунки склались з завідувачем кафедрою загальної історії Житомирського педінституту, кандидатом історичних наук Л.А. Коваленком, який був людиною безкорисливо відданою «ремеслу» історика, з величезною працездатністю та повагою до тих, хто поряд, з постійною готовністю прийти їм на допомогу [2, с.5]. Останній звернув увагу на молодого дослідника. За короткий час

він запросив його на посаду асистента для проведення семінарських занять з давньої і середньовічної історії. В особистому архіві І.С. Винокура збереглися конспекти датовані 1954 р., з розробленою тематикою занять [15]. Там же міститься методична розробка «Древляни (матеріали для вивчення в школі)», за 1956 р., написана студентами під керівництвом І.С. Винокура на основі матеріалів археологічної експедиції. Рукопис засвідчив належний науково-теоретичний рівень авторів, а використання якісних карт, планів, малюнків та фотоматеріалів надавали йому репрезентативного вигляду [16, арк.1А-16]. Це, не могло пройти повз увагу завідувача кафедри і стало додатковим стимулом щодо підняття ним студентських науково-дослідних робіт на вищий рівень [4, с.11]. А вже окрім того, що такі розробки могли використовуватись для опрацювання шкільних тем з історії рідного краю, вони також виробляли навички творчої праці, а це суттєво підвищувало стан наукової підготовки випускників.

Треба сказати, що початок їхньої спільної роботи в Кам'янці-Подільському пединституті не був випадковим. Л.А. Коваленко весь час тримав молодого дослідника в полі свого зору, стежив за його публікаціями, допомагав з їх друком, між ними відбувалось постійне листування, а після його переїзду до Кам'янця-Подільського відстань між ними скоротилась. Це сприяло більш тісним контактам, в ході яких було обговорено й питання переїзду І.С. Винокура у 1963 р. в Кам'янець-Подільський, де він обійняв посаду асистента кафедри. Іон Ізраїлевич, так здачував про це: «На той час, я уже міцно осів у Чернівцях, очолював створений мною музей, керував археологічною практикою та викладав курс археології, а ширші можливості Чернівецького університету у видавничій справі створювали, здається, нездоланий бар'єр. Тим не менше, найприємніші спогади про нашу житомирську співпрацю і безкорисливу дружбу, побудовану на широті, повазі та взаємодопомозі, не затьмарену дрібними заздрощами, підступом і лестощами, які є характерною ознакою багатьох наукових колективів, і врешті-решт, наполегливі запрошення Леоніда Антоновича переважили шальки терезів на користь Кам'янця-Подільського. Коли я сюди приїхав, то він мене всюди супроводжував, створюючи мені протекцію та імідж усталеного й перспективного науковця, що виглядало, як на мене, дещо нав'язливо. Наприклад, у кабінеті ректора І.С. Зеленюка просив подивитися на список моїх публікацій. І коли той не виявив такого бажання, Леонід Антонович, все ж таки наполіг, переконливо зауваживши: «Ні-ні, ви все ж таки гляньте!» [17, арк.171].

Список праць І.С. Винокура на той час міг би бути ще більшим, якби йому вдалось опублікувати інші рукописи. В одному із листів до Л.А. Коваленка від 22 березня 1959 р., він писав: «Із нещасливою житомирською брошурою, як Ви знаєте, нічого не вийшло. І все через перестраховщиків. Крім того, це пов'язано із моїм від'їздом до Чернівців. Якщо був би я на місці, то думаю, що вдалося би її видрукувати... Надсилаю Вам невеличкі роботи, що вийшли у мене в Чернівцях...» [2, с.150]. В архіві І.С. Винокура збереглося декілька робіт за 1955-1957 рр. пов'язаних з Житомирщиною. За змістом і об'ємом виділяється два рукописи. Один, «Слов'янські пам'ятки Східної Волині» датований 1958 р., супроводжувався офіційним листом Житомирської обласної дитячої екскурсійно-туристичної станції до начальника Житомирського облліта з проханням дозволити друк методичного посібника з краєзнавства накладом 900 екземплярів [18, арк.1-40]. Інший, «Історія Житомира (короткий історичний нарис)» за підписом Л.А. Коваленка й І.С. Винокура був датований 1957 р. [19, с.42-85]. Автори розцінювали його, як малоформатний посібник для тих, хто цікавився історією міста. Завдяки участі у цьому проекті І. Винокура матеріали про давню та середньовічну історію краю були значно розширені.

Подібна наступність спостерігається й відносно досліджень літописного Ізяслава. Л.А. Коваленко вперше звернув увагу на дискусійні питання, пов'язані із походженням міста [20; 21]. Після археологічних досліджень старої частини Ізяслава у 1994 р. на деякі з них І.С. Винокур дав обґрунтовану відповідь, зокрема уточнив дату заснування міста кінцем XI ст. [22, с.13-15; 23, с.25-32; 24; 25, арк.145-148].

Як згадують колеги, Леонід Антонович постійно знаходився в роботі, його девізом було гасло – «жодного дня без праці». Прокидався він о шостій годині і працював допізна [26, с.13]. Цього ж режиму вимагав і від близьких. І.С. Винокур згадував, як переїхавши до Кам'янець-Подільського, проживав у будинку, що знаходився у зоні постійної видимості Л.А. Коваленка й інколи чув від нього стимулюючий докір: «Я щось не завжди вечорами бачу світло у вашої робочої кабінеті. Потрібно працювати. Не скидайте обертів» [17, арк.173].

У Кам'янець-Подільському педінституті І.С. Винокур відразу ж долучився до питання створення археологічної експедиції. Основним помічником у цій справі був завідувач кафедри. Він підтримав формування матеріальної бази експедиції, що розпочала дослідження влітку 1963 р. У жовтні 1964 р. Л. Коваленко провів відкрите засідання, на якому було вирішено створити в інституті постійно діючу археолого-етнографічну експедицію. Для загального керівництва був запрошений директор Інституту археології АН УРСР С.М. Бібіков, а злагодженням усіх питань займався І.С. Винокур [27, арк.24].

Іншим напрямом наукової співпраці двох вчених став розвиток краєзнавчого руху. Ідея організувати історико-краєзнавче товариство могла мати негативну реакцію з боку компартійного керівництва. І.С. Винокур завжди згадував слова, якими Л.А. Коваленко намагався когось застергти: «Ви ще не їли смаженого зайця». Саме в такий спосіб завідувач кафедри відреагував і на ідею створення краєзнавчих студій, проте не відсторонився від цього. Його досвід й виваженість багато в чому допомогли І.С. Винокуру. Тож на шальках терезів, з одного боку, було його подальше благополуччя із перспективою спокійного виходу на пенсію, з іншого – знаходилась кар'єра молодої людини, яка могла повторити його участь. У всякому разі розрахунок був зроблений на ентузіазм і енергійність І.С. Винокура, на його чуття реалізму та бачення перспектив.

За підтримки завідувача кафедри Л.А. Коваленка та декана історичного факультету О.А. Копилова [2, с.17], І.С. Винокур, спромігся згуртувати одностудійців і розпочати підготовчу роботу зі створення в навчальному закладі історико-краєзнавчого осередку. Кафедра історії Кам'янець-Подільського педінституту на 1963-1964 р. стала центром краєзнавчої роботи, де вирішувались усі організаційні питання [28, с.35; 29, арк.20].

Але справи йшли складно. І.С. Винокур згадував, що його неодноразово викликали на розмови в КДБ, де як він любив говорити, «... крові попили...». Для підсилення позицій та більшої переконливості краєзнавчих організацій до засновників товариства долучились Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник, Хмельницький обласний краєзнавчий музей та Кам'янець-Подільський обласний державний архів [30]. У такий спосіб було підготовлено необхідну громадську думку, й створено організаційне ядро, яке взяло на себе розробку статуту і основних завдань краєзнавців Хмельницької області.

Відповідні нормативні документи були прийняті на організаційних зборах Хмельницького обласного краєзнавчого товариства 22 лютого 1964 р. В їх роботі взяли участь викладачі вишів, співробітники музеїв, державного та партійного архівів, учителі області та краєзнавці-аматори. Головою правління було обрано С.К. Гуменюка, заступниками – М.І. Железнякову та Г.М. Хотюна. І.С. Винокур взяв

на себе обов'язки вченого секретаря, а Л.А. Коваленко очолив редколегію. Членами правління обрали і представників центральних наукових установ республіки (давніх товаришів та колег І.С. Винокура та Л.А. Коваленка): члена кореспондента АН УРСР С.М. Бібікова, кандидата історичних наук М.Ю. Брайчевського та уродженців Поділля – докторів історичних наук Ф.П. Шевченка і П.А. Лаврова [30].

Для поглиблення і розширення досліджень з історії краю надання цьому процесу чіткого спрямування, І. Винокур розпочав активну роботу з підготовки та проведення в 1965 р. на базі кафедри історії першої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Вона стала подією республіканського значення ознаменувавши прорив на краєзнавчому фронті [31, с.9]. В роботі конференції взяли участь 65 доповідачів, серед яких були вчені та дослідники провідних наукових установ [32]. На підставі рішень конференції І.С. Винокур і Л.А. Коваленко разом із директором історичного музею Г.М. Хотнюмом та іншими 18 членами краєзнавчого товариства написали лист до першого заступника міністра культури СРСР А.Н. Кузнєцова з проханням звернути увагу на жалюгідний стан пам'яток архітектури м. Кам'янець-Подільського та на необхідність збереження середньовічного обличчя міста, було порушено питання про відновлення дії постанови 1928 р., яка проголошувала місто історико-архітектурним заповідником [33, арк.1-3]. Коли ж робота по створенню ДІАЗ-у зрушила з мертвої точки вони взяли активну участь в різних організаційних заходах, зокрема в нараді обласних і міських організацій при голові виконкому Кам'янець-Подільської міськради по розгляду архітектурно-планувального формування історико-архітектурного заповідника в м. Кам'янець-Подільський, що відбулась в червні 1969 р. [79, арк.86-87].

Упродовж 60-х рр. зусиллями ідеологів історико-краєзнавчого товариства було організовано ще чотири історико-краєзнавчих форуми. Відповідальним редактором матеріалів перших трьох [34-36], був Л.А. Коваленко, згодом, як співорганізатор, він долучився ще до двох конференцій [37; 38].

Плідно виявилась їх робота в редакційній групі з написання історії міст і сіл Хмельницької області. Окрім редагування текстів нарисів по Ізяславському району, Леонід Антонович відповідав за загальну координацію та керівництво авторським колективом. З 1968 р. до даного проекту долучився І.С. Винокур, який редагував тексти з історії населених пунктів Чемеровецького району, складав археологічну карту й опрацював археологічну частину усіх нарисів і довідок, що увійшли до тому. Для пришвидшення даної роботи на історичному факультеті було створено групу, яка завершила роботу по збору та редагуванню матеріалів щодо історії міст і сіл Хмельницької обл. [77, с.8] Обласне партійне керівництво особливо відзначило роботу цих двох науковців [39, арк.15; 40, арк.24].

На увагу заслуговує спільна позиція Л. Коваленка і І. Винокур щодо дати заснування Кам'янець-Подільського. Коваленко беззастережно підтримав запропоновану І. Винокуром пропозицію визначити час заснування міста за пам'ятками матеріальної культури – кінцем XI-початком XII століття [41]. Дане рішення робочої групи прийняла обласна і республіканська редколегія «Історії міст і сіл УРСР» [42]. Слід зазначити, що вибудувана І. Винокуром та підтримана Леонідом Антоновичем доказова база, що базувалась на археологічних джерелах і сьогодні залишається найбільш слушною та підтвердженою новітніми археологічними дослідженнями. Для уточнення багатьох аспектів історії Кам'янець-Подільського у 1969 р. завідувачі кафедр ініціювали створення на історичному факультеті редакційної ради «Історія міста», що продовжила збір необхідної інформації. Авторський колектив, очолюваний Леонідом Антоновичем, створив також проспект історико-краєзнавчого нарису про місто [43, арк.56-58;

44, арк.8]. Але через фінансові проблеми надруковані лише окремі статті [45-47]. Зрештою даний проект залишається нереалізованим до сьогодні.

З відкриттям у 1968 р. історичного факультету та реорганізацією кафедри історії в кафедрі загальної історії та кафедрі історії СРСР і УРСР відбувся розподіл їх наукового спрямування. За кафедрою загальної історії залишився класичний напрямок досліджень, а на кафедрі історії СРСР і УРСР увага змістилась на вивчення давньої (в контексті археологічних досліджень) та регіональної історії [48; 49, арк.37-38].

1972 р. на Раді інституту було констатовано, що історики сформуливали власну оригінальну дослідну проблематику «Подоліку», і за певних обставин периферійні історичні факультети могли розвинути краєзнавство на рівні сучасних вимог. Л.А. Коваленко вказував, що досвід такої роботи знайшов загальне визнання в наукових колах і в Міністерстві освіти [50, арк.175, 128]. За домовленістю із обласним інститутом удосконалення вчителів проводилась і певна методологічна робота. І. Винокур та Л.А. Коваленко підготували для шкіл області «Методичний лист» про вивчення історико-краєзнавчого матеріалу Поділля на уроках історії в 7-10 класах. Його друк був запланований на 1966 р. [76, арк.69].

Фахівцям історичного факультету Кам'янець-Подільського педінституту за дорученням міністерства було запропоновано підготувати підручник з історичного краєзнавства для вузів республіки. Невдовзі авторський колектив у складі І. Винокура, Л. Коваленка і Б. Кушніра, підготував проект програми та проспект посібника, звернувся з листом у Міністерство освіти УРСР з проханням включити його до переліку необхідних видань [51, арк.16].

Протягом багатьох років Леонід Антонович продовжував залишатись одним із редакторів та рецензентом низки методичних розробок і монографічних досліджень І.С. Винокура [52-55]. Для обговорення деяких з них практикувалось проведення спільних засідань кафедр. Так, у 1970 р., на одному із них, відбулось обговорення монографії І.С. Винокура «Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II-V ст. н.е.» [56], рецензентом якої виступив Л.А. Коваленко рекомендувавши її до друку [57, арк.31]. У 1973 р. на подібному засіданні відбулося попереднє обговорення докторської дисертації І.С. Винокура «Історія і культура черняхівських племен лісостепового Дністро-Дніпровського межиріччя (перша половина I тисячоліття н.е.)». Професор Л.А. Коваленко, як її рецензент, відмітив нові напрямки вивчення історії і культури черняхівських лісостепових племен II-V ст. н.е. [58, арк.14]. Під час наступного обговорення дисертації у 1977 р., було зауважено, що автор не лише систематизував новий археологічний матеріал, ввів його у науковий обіг, але по-новому узагальнив та інтерпретував археологічні дані. Тоді ж було ухвалено рекомендувати дисертацію І.С. Винокура до захисту [59, арк.8].

У 1974 р. на спільному пленумі двох кафедр обговорено кандидатську дисертацію випускника історичного факультету В.А. Смоля «Возз'єднання Правобережної України з українськими землями в складі Російської держави». В даному випадку обидва завідувачі виступили в ролі рецензентів, давши об'єктивну оцінку поданому дослідженню, яке зародилось і над окремими сторонами якого автор починав працювати ще в стінах Кам'янець-Подільського інституту [60, арк.110-113].

Вони також спільно підготували рецензію на монографію Б.О. Тимошука «Північна Буковина – земля слов'янська», в якій робота була названа якісною та цінною для фахівців багатьох галузей [61].

Науковці неодноразово друкували спільні матеріали як в місцевих часописах [62-65] так і в республіканських фахових виданнях [66-69].

Кілька своїх статей І. Винокур присвятив ювілейним датам в житті Леоніда Антоновича, висвітлюючи в них його здобутки та творчі плани [70-74]. Зокрема декілька публікацій були надруковані на шпальтах «Українського історичного журналу» [75; 78].

Отже, обидва завідувачі кафедр завжди працювали дружно і злагоджено, намагались з основних питань вибудувувати спільну переконливу позицію, підтримували і щиро раділи успіхам один одного, розцінюючи їх як перемогу усєї команди. За їх участі й активної підтримки на факультеті були створені Подільська археологічна експедиція та лабораторія, кабінети історії та археології, бібліотека історичної літератури та виставка об'ємних наочних посібників з історії тощо. На їх плечах також лежала організація навчально-виховного процесу та методичне забезпечення освітніх області. Вони втілювали і реалізовували власні проекти, які сприяли певним інтелектуальним зрушенням у суспільстві. Своїм прикладом, базованим на взаємоповазі, безкорисливості, відданості справі, вплинули на встановлення у стінах історичного факультету атмосфери наукової творчості, яка дозволила розкритись не одному таланту. Тисячі випускників дотепер вважають їх взірцями педагогічної етики, а сотні науковців – своїми провідниками. З часом інтерес до наукового спадку цих двох непересічних особистостей не згасає, адже їх роботи вплинули не лише на громадський загал, але й на формування української історичної науки другої половини ХХ ст., яка в свою чергу сформувала підвалини принципово нової концепції у баченні історії українського народу.

Список використаних джерел:

1. Копилов С.А. Професор Л.А. Коваленко як історіограф (із неопублікованої наукової спадщини) / С.А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2007. – Т.17: На пошану професора В.П. Газіна. – С. 351-362.
2. Копилов С.А. Леонід Антонович Коваленко: вчений, педагог, особистість / С.А. Копилов, В.С. Степанков ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 192 с.
3. Копилов С.А. Автобіографія І.С. Винокура як історіографічне джерело / С.А. Копилов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2015. – Т. 25: На пошану професора І.С. Винокура. – С. 22-29.
4. Баженов Л.В. Професор Л.А. Коваленко – дослідник історії Волино-Подільського краю, діяч краєзнавчого руху / Л.В. Баженов // Академія (на пошану професора Л.А. Коваленка. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1. – С. 9-13.
5. Баженов Л.В. Вчений європейського рівня: І.С. Винокур / Л.В. Баженов, М.Ю. Костриця, В.С. Прокопчук // Вчені Житомирщини. – Житомир : М. Косенко, 2005. – Вип. 3. – 40 с.
6. Завальнюк О.М. Винокур Іон Срулевич (1930-2006) / О.М. Завальнюк // Подільські науковці й освітня діяльність: звершення в ім'я незалежної України. Персональний вимір. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 128-146.
7. Філінюк А.Г. Історична школа професора Л.А. Коваленка / А.Г. Філінюк // Академія (на пошану професора Л.А. Коваленка). – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т.1. – С. 33-36.
8. Гуцал В.А. Вивчення І.С. Винокуром пам'яток рубежу та перших століть н.е. / В.А. Гуцал // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. – Т. 23: На пошану професора С.А. Копилова. – С. 171-178.

9. Гуцал В.А. Исследователь славянских древностей Днестро-Днепровского междуречья (памятник коллеги и учителя) / В.А. Гуцал // *Revista Arheologica. — Chişinău*, 2015. — Vol. XI, nr. 1-2. — S. 353-358.
10. Гуцал В.А. Наукові студії І.С. Винокура в оцінках його колеґ / В.А. Гуцал // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. — Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2015. — Т. 25: На пошану професора І.С. Винокура. — С. 29-51.*
11. Академія на пошану професора Л.А. Коваленка. Історичні дослідження / редкол.: Л.В. Баженов, І.С. Винокур, О.М. Завальнюк та ін. — Кам'янець-Подільський, 1997. — 205 с.
12. Матеріали XIII Подільської історико-краєзнавчої конференції: [присвяченої 80-річчю від дня народження І.С. Винокура] / О.М. Завальнюк (голова), В.І. Войтенко, Л.В. Баженов та ін. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2010. — 744 с.
13. Актуальні проблеми археології: Тези Міжнародної наукової конференції на пошану І.С. Винокура. Кам'янець-Подільський 23-25 вересня 2010 року / редкол. : Б.С. Строєць, Л.Д. Строєць, М.О. Ягодинська. — Тернопіль : Астон, 2010. — 89 с.
14. Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці : науково-документальне та бібліографічне видання / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Наукова бібліотека, Кафедра історії народів Росії і спеціальних історичних дисциплін; [уклад.: О.М. Завальнюк, В.С. Прокопчук, О.Б. Комарницький]. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. — 226 с.
15. Науковий архів науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. (Далі — НАНДЛІА К-ПНУ ім. І. Огієнка), ф.-3. Винокур Іон Ізраїлевич (Срулевич) 1948-2006 рр., оп.1, спр.31. Семінари в Житомирському університеті 1954 р., 44 арк.
16. НАНДЛІА К-ПНУ ім. І. Огієнка. ф.-3, спр.37. Матеріали дослідження 1956-1965 рр., арк.1А-16.
17. НАНДЛІА К-ПНУ ім. І. Огієнка. ф.-3, спр.112. Спогади колеґ про наукову освітню та громадську роботу І.С. Винокура, арк. 172.
18. НАНДЛІА К-ПНУ ім. І. Огієнка. ф.-3, спр.40. Слов'янські пам'ятки Східної Волині. Методичні матеріали 1958 р., 40 арк.
19. НАНДЛІА К-ПНУ ім. І. Огієнка. ф.-3, спр.32. Матеріали по історії Житомирщини 1954-1957 рр., арк.42-85.
20. Коваленко Л.А. Ізяслав: Історичний нарис / Л.А. Коваленко. — Львів : Каменяр, 1966 — 27 с.
21. Коваленко Л.А. Ізяслав / Л.А. Коваленко // *Історія міст і сіл УРСР: Хмельницька область. — К., 1971. — С. 263-274.*
22. Винокур І.С. Археологічні дослідження літописного Ізяславля влітку 1994 року / І.С. Винокур, С.Ю. Демидко, О.І. Журко // *Велика Волинь: минуле і сучасне. — Хмельницький : Ізяслав ; Шепетівка, 1994. — С. 13-15.*
23. Винокур І.С. Волинський Ізяславль — перлина на Горині / І.С. Винокур, О.І. Журко, С.Ю. Демидко // *Дивокрай : наук.-краєзн. альманах. — Хмельницький, 1995. — Вип. 1. Південно-Східна Волинь. — С. 25-32.*
24. Винокур І.С. Скільки років Ізяславу? / І.С. Винокур // *Радянське Поділля. — 1974. — 6 грудня.*
25. НАНДЛІА К-ПНУ ім. І. Огієнка, спр.70. Матеріали по Ізяславу та Полонному 1993-1995 рр., арк.145-148.
26. Кушнір Б.М. Л.А. Коваленко — учений педагоґ / Б.М. Кушнір // Академія на пошану професора Л.А. Коваленка. Історичні дослідження / [редкол.: Л.В. Баженов, І.С. Винокур, О.М. Завальнюк та ін.] — Кам'янець-Подільський, 1997. — С. 13.
27. Державний архів Хмельницької області (Далі — ДАХМО). ф.Р.-302, оп.8, спр.309, 24 арк.

28. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський національний університет (1918-2008 рр.): Історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 296 с.
29. ДАХМО, ф.Р-302, оп.8, спр.285. Протоколи Ради інституту 1964 р., 74 арк.
30. Винокур І.С. Хмельницьке історико-краєзнавче товариство / І.С. Винокур, Л.А. Коваленко // Український історичний журнал. – 1964. – №3. – С. 154.
31. Матеріали і тези Подільських історико-краєзнавчих конференцій (1965-2010): бібліографічний покажчик змісту / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Наукова бібліотека ; [редкол.: С.А. Копилов (голова), В.С. Прокопчук (відп. ред.), Л.В. Баженов та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 9.
32. Кириченко І. Перша Подільська історико-краєзнавча конференція / І. Кириченко // Архіви України. – 1965. – №6. – С. 88.
33. Науковий архів Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, ф. архів Г.М. Хотюна, [Документ – Лист першому заступнику міністра культури СРСР А.Н. Кузнецову], 3 арк.
34. Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції (жовтень 1965 р.) / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ; Хмельниц. обл. іст.-краєзн. тов-во ; [редкол.: І.С. Винокур, С.К. Гуменюк, Л.А. Коваленко (відп. ред.]. – Хмельницький : Хмельниц. обл. друк, 1965. – 127 с.
35. Матеріали другої Подільської історико-краєзнавчої конференції / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ; [редкол.: Л.А. Коваленко (відп. ред.), С.І. Білецький, І.С. Винокур та ін.]. – Львів : Каменяр, 1968. – 232 с.
36. Матеріали третьої Подільської історико-краєзнавчої конференції / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ; [редкол.: Л.А. Коваленко (відп. ред.), С.І. Білецький, І.С. Винокур та ін.]. – Львів : Каменяр, 1970. – 188 с.
37. Винокур І.С. Четверта Подільська історико-краєзнавча конференція / І.С. Винокур, Л.А. Коваленко // Український історичний журнал. – 1971. – №10. – С. 154-156.
38. Тези доповідей V-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ім. В.П. Загонського ; [редкол.: І.С. Винокур (відп. ред.), С.К. Гуменюк, Л.А. Коваленко, М.Г. Кукурудзяк]. – Кам'янець-Подільський : [Дунаєвецька рай. друк.], 1980. – 164 с.
39. ДАХМО, ф.Р-906, оп.1, спр.6 Постанова секретаріату обкому КПУ про затвердження редакційної колегії, постанови та протоколи засідань редакційної колегії і плани роботи робочої групи по написанню історії міст і сіл обл. 9 жовтня 1963 – 5 травня 1971 р. 38 арк.
40. ДАХМО, ф.Р-906, оп.1, спр.9 Звіт (проект) про діяльність організації і громадськості Поділля по підготовці видання «Історії міст і сіл Хмельницької обл.» Почато 23 травня 1973 р. 32. арк.
41. Гарнага І. Хто і коли заснував Кам'янець-Подільський. Історіографічна довідка / І. Гарнага // Кам'янець-Подільський вісник. – 1997. – 25 січня.
42. Винокур І.С. Кам'янець-Подільський / І.С. Винокур, М.Ф. Александра, І.В. Гарнага // Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область. – К., 1971. – С. 297-324.
43. НАНДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, спр.87 Рецензії. – Том 1, арк.56-58.
44. ДАХМО, ф.Р-302, оп.11, спр.68. Історичний факультет. Протокол засідань Ради факультету за 17 вересня 1971 р. – 18 травня 1972 р., арк.8.
45. Коваленко Л.А. Кам'янець-Подільський повіт 1672 р. / Л.А. Коваленко // Тези доповідей VI-ї Подільської історико-краєзнавчої конференції. Секція історії дожовтневого періоду. – Кам'янець-Подільський, 1985. – С. 64-65.
46. Винокур І.С. Як починався Кам'янець / І.С. Винокур // Наука і суспільство. – 1976. – №7.
47. Винокур І.С. До початку історії Кам'янця-Подільського / І.С. Винокур, М.Б. Петров // *Marra Mundi*. Збірник наук, праць на пошану Ярослава Дашкевича. – Львів ; К. ; Нью-Йорк, 1996. – С. 113-136.

48. Копилов А.О. В дружбі з наукою / А.О. Копилов // Радянський студент. — 1968. — 20-30 травня.
49. ДАХМО, ф.Р.-302, оп.10, спр.126. Звіт Кам'янець-Подільського пединститута про науко-дослідну роботу за 1969 р., 85 арк.
50. ДАХМО, ф.Р.-302, оп.11, спр.110. Протокол засідань Ради інституту за 29 січня 1972 р. — 28 грудня 1972 р., 236 арк.
51. ДАХМО, ф.Р.-302, оп.11, спр.79 Кафедра СРСР та УРСР. Протоколи засідання кафедри історії. почат. 31 сер. 1971 — 22 черв. 1972 навч. рік., арк.16.
52. Винокур І.С. Матеріальна і духовна культура населення Середнього Подністрів'я в першій половині I тисячоліття н.е.: конспект лекцій / І.С. Винокур. — Кам'янець-Подільський, 1966. — 42 с.
53. Винокур І.С. Борьба Руси за свержение татаро-монгольского ига. К 600-летию Куликовской битвы и 500-летию падения ига ордынцев / И.С. Винокур. — Хмельницкий, 1980. — 26 с.
54. Винокур І.С. Древний Киев. К 1500-летию основания города / И.С. Винокур. — Хмельницкий, 1982. — 33 с.
55. Винокур І.С. Історична топографія Кам'яця-Подільського з найдавніших часів до кінця XVIII століття / І.С. Винокур, М.Б. Петров. — Хмельницький, 1983. — 48 с.
56. Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II-V ст. н.е. / І.С. Винокур. — К., 1972. — 180 с.
57. ДАХМО, ф.Р.-302, оп.11, спр.4 Кафедра історії СРСР та УРСР. Протокол засідання кафедри історії. почат. 1969 — зак. 8 квіт. 1971, арк.31.
58. ДАХМО, ф.Р.-302, оп.11, спр.130. Протокол засідання кафедри СРСР та УРСР за 31 серпня 1972 р. — 24 червня 1973 р., арк.14.
59. Науковий архів Інституту археології, ф.12, оп.1, спр.574 [Документ — Заключение объединенного заседания кафедры всеобщей истории и кафедры истории СССР и УССР Каменец-Подольского педагогического института им. В.П. Загонского], арк. 8.
60. ДАХМО, ф.Р.-302, оп.11, спр.214. Історичний факультет. Протокол засідань Ради факультету за 8 вересня 1974 р. — 15 травня 1975 р., арк.110-113.
61. Винокур І. У глиб віків / І. Винокур, Л. Коваленко // Радянська Буковина. — 1969. — 2 грудня.
62. Винокур І. Історична наука в інституті / І. Винокур, Л. Коваленко // Радянський студент. — 1971. — 1 квітня.
63. Винокур І. Шукати і знаходити: Історична наука в пединституті / І. Винокур, Л. Коваленко // Радянське Поділля. — 1971. — 27 березня.
64. Винокур І. Сторінки братерства / І. Винокур, Л. Коваленко // Радянське Поділля. — 1972. — 19 грудня.
65. Винокур І. Вивчати історію: [про 5-ту Подільську історико-краєзнавчу конференцію] / І. Винокур, Л. Коваленко // Радянське Поділля. — 1979. — 28 груд.
66. Винокур І.С. Хмельницьке історико-краєзнавче товариство / І.С. Винокур, Л.А. Коваленко // Український історичний журнал. — 1964. — №3. — С. 154.
67. Винокур І.С. Друга Подільська історико-краєзнавча конференція / І.С. Винокур, Л.А. Коваленко // Український історичний журнал. — 1967. — №7. — С. 155-156.
68. Винокур І.С. Четверта Подільська історико-краєзнавча конференція / І.С. Винокур, Л.А. Коваленко // Український історичний журнал. — 1971. — №10. — С. 154-156.
69. Винокур І.С. П'ята Подільська історико-краєзнавча конференція / І.С. Винокур, Л.А. Коваленко // Український історичний журнал. — 1979. — №12. — С. 148-149.
70. Винокур І. Життя в науці (Наші ювіляри — Л.А. Коваленко) / І. Винокур, О. Степенко // Радянський студент. — 1967. — 8 берез.
71. Винокур І.С. Життя в науці (до ювілею професора Л.А. Коваленка) / І.С. Винокур, О.Д. Степенко // Прапор Жовтня. — 1967. — 11 берез.
72. Винокур І.С. Вчитель учителів (до 70-річчя професора Л.А. Коваленка) / І.С. Винокур // Радянський студент. — 1977. — 8 берез.

73. Винокур І.С. Професор (до 70-річчя Л.А. Коваленка) / І.С. Винокур // Прапор Жовтня. – 1977. – 15 берез.
74. Винокур І. Професор Л.А. Коваленко (Майстри педагогічної ниви) / І. Винокур, А. Копилов // Радянське Поділля. – 1977. – 12 берез.
75. Винокур І.С. 60-річчя професора Л.А. Коваленка / І.С. Винокур, О.Д. Степенно // Український історичний журнал. – К., 1967. – № 5. – С. 160.
76. ДАХМО, ф.Р-302, оп.10, спр.№37. Звіт кафедр про науково-дослідну роботу Кам'янець-Подільського педінституту за 1966 р., арк.226.
77. ДАХМО, ф.Р-302, оп.11, спр.№68 Історичний факультет. Протоколи засідання ради факультету розпочато 17 вересня 1971-18 травня 1972 року арк.68.
78. Винокур І.С. Вшанування професора Л.А. Коваленка з нагоди його ювілею / І.С. Винокур, А.О. Копилов, П.Ф. Лаптін // Український історичний журнал. – 1977. – №7. – С. 160.
79. НАНДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка. ф.3. спр.94. Краєзнавчі матеріали. – 1960-1990 рр. Тека № 1, 161 арк.

In 2018 the historical faculty of Kamyanyets-Podilsky Ivan Ohienko National University will celebrate its half-century anniversary. Important role in developing of its formal institutions in the establishment of scientific centers and in creation of the team of supporters, in which was an atmosphere of sincerity, benevolence, democratic relations and political liberalism belongs to heads of chairs – general history and history of the USSR and Ukrainian SSR professors L.A Kovalenko and I.S. Vynokur.

On the territory of Kamianets, I.S. Vynokur was first who put the question of creation of an archaeological expedition. The major companion in this case of course was Chair L.A. Kovalenko. Another direction in their scientific achievements concerns the organization and development of local lore movement. In order to deepen this trend in 1965 year started active work on preparation and holding of the first Podolian Local History Conference. Subsequently, they together with the Dean of the Faculty of History A.O.Kopylov, initiated and organized a number of forums of local history.

A major impetus for the development of local history began work on writing the history of towns and villages of Khmelnytsky region. Parallel with it at history faculty in 1971 I.S.Vynokur and L.A. Kovalenko created editorial board of «History of the town», which become deeply engaged in setting the date of establishment the Kamyanyets-Podilsky, finding probable readout time since the end of XI – early XII centuries.

They collaborated not only in science, but also as educators and mentors of student's youth. With their participation and active support at faculty were created – archaeological laboratory, cabinets of history and archeology, historical literature library and exhibition of volumetric visual aids, which greatly improved the possibilities for teaching many subjects.

Key words: L.A. Kovalenko, I.S. Vynokur, Kamyanyets-Podilsky pedagogical institute, faculty of history, local history, conference.

Отримано: 27.12.2017